

PERSONAS TIESĪBU UZ NĀVI JĒDZIENS UN TO VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA

THE CONCEPT OF A PERSON'S RIGHT TO DEATH AND IT'S HISTORICAL DEVELOPMENT

Lauma Voiciša

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, lvoicisa@inbox.lv, Rēzekne, Latvija

Zinātniskais vadītājs: *Māris Šlakota, Mg.iur., vieslektors*

Abstract. *Universal Declaration of Human Rights, European Convention on Human Rights, European Charter of Fundamental Rights and the Constitution of the Republic of Latvia ensures the right for a person to live, but there are no articles of law in the regulatory enactments of the Republic of Latvia that guarantee the right for the person to choose to die. These laws and regulations also guarantee each person's right to dignity. It is necessary to rate the non-recognition of the right to death, in conjunction with the obligation of the State to make sure to respect the dignity of each person, their cross-compliance.*

Keywords: *deference, easy death, freedom of choice, human rights.*

Ievads

ANO vispārējā cilvēktiesību deklarācija, Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, Eiropas pamattiesību harta un Latvijas Republikas Satversme nodrošina cilvēka tiesības uz dzīvību, taču Latvijas Republikas normatīvajos aktos nav neviena panta, kurš paredz cilvēka tiesības uz nāvi.

Šīs tēmas pētīšana ir aktuāla, jo Latvijā tiek diskutēts par tiesību uz nāvi atzīšanu un eitanāzijas legalizēšanu. Turklāt arī citās pasaules valstīs notiek diskusijas un viedokļu apmaiņa par to, vai jānodrošina cilvēkiem tiesības uz paša gribētu nāvi. Tikai dažās Eiropas Savienības valstīs ir atļauts nedziedināmi slimiem un citiem cilvēkiem lūgt medicīnisko palīdzību nomirt.

ANO vispārējā cilvēktiesību deklarācija, Eiropas pamattiesību harta un Latvijas Republikas Satversme par vienu no cilvēktiesību pamattiesībām atzīst cilvēka tiesības uz cieņu. Valstij jānodrošina ikvienas personas cieņas ievērošanu. Autore uzskata, ka nepieciešams izvērtēt cilvēka tiesību uz nāvi neatzīšanu savstarpēji ar valsts pienākumu nodrošināt katra cilvēka cieņas ievērošanu, izpētot to savstarpējo atbilstību.

Šī raksta pētījuma mērķis ir apskatīt tiesību uz nāvi jēdzienu un tā vēsturisko attīstību, analizēt tā atbilstību cilvēka cieņas nodrošināšanas pienākumam, konstatēt pastāvošās pretrunas un sniegt priekšlikumu to risināšanai.

Šī raksta sagatavošanā tika izvirzīti šādi uzdevumi:

- 1) izzināt tiesību uz nāvi jēdzienu;
- 2) izpētīt tiesību uz nāvi vēsturisko attīstību;
- 3) aplūkot cilvēka cieņas jēdzienu un tā pazīmes;
- 4) analizēt tiesības uz nāvi savstarpējā saistībā ar tiesībām uz cieņu;
- 5) apskatīt tiesības uz nāvi Latvijas normatīvajā regulējumā.

Šī raksta sagatavošanā pielietotas šādas metodes:

- 1) vēsturiskā metode – izpētīta cilvēka tiesību uz nāvi vēsturiskā attīstība pasaules mērogā;
- 2) literatūras analīzes metode – tiesību uz nāvi izpēte, analizējot dažādu viedokļu, atzinumu, normatīvo aktu un juridiskās prakses materiālus;
- 3) loģiskā metode – secināti izpētītajā literatūrā ietvertie fakti, detaļas, pretrunas;
- 4) aprakstošā metode – veikta cilvēka tiesību uz nāvi izpēte, apkopojot informāciju un konstatējot iegūtos faktus.

1. Personas tiesību uz nāvi jēdziens

Nāve ir neatgriezeniska visu to norišu izbeigšanās, kas organismu uztur dzīvu. Agrāk cilvēku par mirušu atzina tad, ja viņam bija apstājusies elpošana un sirdsdarbība. Kopš organismu pie dzīvības kļuvis iespējams uzturēt ar medicīnisku aparāturu, dažkārt nāves iestāšanās brīdi ir grūti noteikt, un tagad strīda gadījumos cilvēku par mirušu atzīst tad, kad smadzenes pārstāj regulēt dzīvībai svarīgas norises, kaut arī elpošana un sirdsdarbība būtu saglabājusies (*Nortona, 1999*).

Cilvēka tiesības uz nāvi izpaužas kā brīvprātīgas eitanāzijas atzīšana. Tā ir eitanāzija pēc tās personas pieprasījuma, kas vēlas sevi nonāvēt. Tā ir personas interešu un nodomu respektēšana: tos, kas grib dzīvot un saskata savā dzīvē jēgu, nogalināt nedrīkst. Bet, ja cilvēks grib mirt un atbrīvot sevi no lielām ciešanām, tad šādas personas paternalizācija, atsaucoties uz ārsta pienākumu vai dzīvības svētumu, tai ir neizturams pazemojums (*Rubenis, 1996*). Autore secina, ka tiesības uz nāvi cilvēkam sniedz iespēju remdēt tā sāpes, atbrīvojot no fiziskām ciešanām. Tādā veidā tiek respektēta cilvēka izvēle izbeigt dzīvi. Tātad tiesību uz nāvi nodrošināšana ir eitanāzijas pieļaušana.

Eitanāzija ir viegla nāve; gadījums, kad ārsti atņem dzīvību neglābjami slimam pacientam, kam dzīvības mākslīga saglabāšana sagādā fiziskas ciešanas. Eitanāzijai ir divi paveidi: pasīvā eitanāzija - netiek pielietoti dzīvību uzturoši pasākumi vai arī tie tiek pārtraukti; aktīvā eitanāzija - pasākumi ar tūlītēju nāvējošu iedarbību, piemēram, morfija pārdozēšana (*Spektors, 2020*). Tātad pasīvā eitanāzija izpaužas kā dzīvībai svarīgu procesu veikšanas apstādināšana, piemēram, aparātūras, kas nodrošina cilvēka elpošanu, atslēgšana. Turklāt aktīvās eitanāzijas gadījumā ārsts izraksta cilvēkam nāvējošu zāļu devu un tas pats izvēlas, kad šo zāļu devu ieņemt un nomirt.

2. Personas tiesību uz nāvi vēsturiskā attīstība

Ideju par tiesībām uz nāvi eitanāzijas kontekstā sāka apspriest jau Senajos laikos. Senās Grieķijas filozofs Platons apmēram 380.gadā p.m.ē. savā darbā “Valsts” raksturoja: “Ja kāds pēc sava vispārējā stāvokļa un dzīves veida ir vesels, bet viņam tomēr ir kāda apslēpta kaite, tad viņš tādiem ļaudīm un tādai slimībai noteica šādu ārstēšanos. Ar zālēm un ar nazi jātiek vaļā no slimības, jādzīvo kā parasts, lai tiktu izpildīti pienākumi pret valsti, bet, ja iekšēji viss ķermenis ir slimības saēsts, tad nav ko mēģināt, mainot dzīves veidu un slimniekā kaut ko pamazām ievadot un no tā tāpat izvadot, paildzināt viņa nekam nederīgo un ciešanu pilno dzīvi un turklāt dot iespēju radīt, kā domājams, tādus pašus pēcnācējus. Ja kāds nevar dzīvot viņam lemtajā laikā, tad tas nav jāārstē, jo nav derīgs ne pats sev, ne valstij” (*Platons, 1982*). Šāds atzinums ieviesa ideju par piespiedu eitanāzijas veikšanu neārstējami slimiem cilvēkiem un nostiprināja uzskatu, ka slimie cilvēki ir nederīgi.

Viduslaikos Romiešu jurists Domīcijs Ulpiāns formulēja atzinumu, ka netiek uzskatīts, ka personai nodarīts juridiskais kaitējums, ja tā piekritusi kaitīgas darbības veikšanai (*Gabrieljans, 2015*).

Jaunajos laikos franču filozofs Mišels de Montēns, skotu vēsturnieks un filozofs Deivids Hjūms, vācu filozofs Artūrs Šopenhauers, angļu filozofs Frānsiss Bēkons un angļu filozofs Tomass Hobss – visi viņi cīnījās par ideju, ka tiesības uz nāvi ir tikpat dabiskas kā uz dzīvību (*Gabrieljans, 2015*). Šie domātāji nostādīja tiesības uz dzīvību un tiesības uz nāvi līdzvērtīgās pozīcijās kā vienlīdzīgas cilvēka tiesības.

Vācu jurists Karls Bindings atzina, ka neārstējamo vai smagā slimības formā esošo garīgi slimo cilvēku nonāvēšana ir nepieciešama arī tāpēc, ka viņu dzīve ir „mūžīgs skrējieni zem pātagām, jo viņi vienmēr ir izsmieklu objekts”. Saskaņā ar Karla Bindinga teoriju nonāvēšanas akts ir pieļaujams attiecībā uz trim cilvēku grupām:

- 1) cilvēki, kuri pakļauti neizbēgamai bojāejai to slimības vai ievainojumu dēļ, kuriem ir neatlaidīga vēlēšanās atbrīvoties no ciešanām un kuri kaut kādā veidā šo vēlmi izteikuši;
- 2) nedziedināmie garīgi slimie neatkarīgi no tā, vai tādi tie ir kopš dzimšanas vai pēc kādas slimības;
- 3) garīgi veselas personas, kuras kādas nelaimes rezultātā iegrimušas bezsamaņas stāvoklī un ir pakļautas nožēlojamai eksistencei (*Binding, Hoche, 1920*).

1975.gadā Nīderlandē, valstī, kas kļuva par pionieri eitanāzijas legalizācijā, pirmoreiz atklāti tika publicētas rekomendācijas par nesāpīgu aiziešanu no dzīves. Vēlāk Lisabonā (1981.gada 2.oktobrī) Pasaulē Medicīnas asociācija Slimnieka tiesību deklarācijā atzina tiesības uz cienīgu nāvi, respektīvi, slimniekam ir tiesības atteikties no ārstēšanas (*Gabrieljans, 2015*).

1989.gadā tika publicēta ārsta vēstule “Tiesības uz vieglu nāvi”. Autors piedāvāja apspriest jautājumu, ka katrai personai jānodrošina tiesības uz eitanāziju – vieglu, bezsāpīgu nāvi pēc paša vēlēšanās ar medicīnu palīdzību. Redakcija saņēma vairāk nekā simts atbildes uz šo publikāciju – tāpat šis jautājums uztrauca sabiedrību (*Рязанцев, 1994*).

Autore secina, ka jau kopš Senajiem laikiem līdz mūsdienām pasaulē notiek diskusijas par tiesībām uz nāvi. Senāko laiku periodā eitanāzijas veikšanu attiecināja kā piespiedu darbību pret tādiem cilvēkiem, kuri ir neārstējami slimī, invalīdi vai komas stāvoklī, uzskatot, ka tādu cilvēku eksistencei nav jēgas. Turklāt jaunāko laiku periodā un mūsdienās par eitanāziju runā kā par pašu neārstējami slimu cilvēku gribētu nāvi, lai atbrīvotu sevi no ciešanām. Laika gaitā vērtību ieguva tieši cilvēka cieņas atzīšana. Var secināt, ka par veselīgiem un pilnvērtīgiem cilvēkiem šādā kontekstā nediskutēja ne vēsturiskajos laika periodos, ne arī tagad.

Pēc pētījumu un strīdīgo jautājumu portālā ProCon.org esošās informācijas, pašlaik aktīvā jeb medicīniski asistētā eitanāzija Eiropā ir atļauta Nīderlandē, Beļģijā un Luksemburgā. Bet palīdzības sniegšana pašnāvības izdarīšanā jeb asistētā eitanāzija ir atļauta Šveicē, Zviedrijā un Vācijā (*ProCon.org, 2020*). Autore secina, ka tikai sešās no divdesmit septiņām valstīm tiek atzītas cilvēku tiesības uz nāvi, kas nav ievērojams rādītājs.

3. Tiesības uz nāvi Latvijas normatīvajā regulējumā

Latvijas Republikas Satversmes 93.pants nosaka ikviena tiesības uz dzīvību, kuras aizsargā likums (*Latvijas Republikas Satversme, 1922*). ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 3.pants paredz, ka katram cilvēkam ir tiesības uz dzīvību (*Vispārējā cilvēktiesību deklarācija, 1948*). Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 2.pants regulē ikviena tiesības uz dzīvību (*Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, 1950*). Eiropas pamattiesību hartas 2.pants paredz ikvienai personai tiesības uz dzīvību (*Eiropas Savienības pamattiesību harta, 2016*). Autore secina, ka visi iepriekš minētie normatīvie akti, kas ir saistoši Latvijas Republikai, atzīst un aizsargā cilvēka tiesības uz dzīvību, nosakot to par ikviena pamattiesību. Savukārt nevienā no iepriekš minētajiem vai citiem Latvijas Republikas normatīvajiem aktiem nav neviena panta, kurš atzītu personas tiesības uz nāvi.

Neskatoties uz šīs tiesības nopietno raksturu, Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 3.pantā tiesības uz dzīvību ir minētas tikai vienā teikumā. Bez tam šīs tiesības vēl nav absolūtas. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 2.pantā ir izsmeļošs gadījumu uzskaitījums, kad tiesības uz dzīvību valsts drīkst personai atņemt: izpildot nāvessodu, ja valsts nav uzņēmusies starptautiskas saistības nāvessodu atcelt; aizsargājot cilvēkus no nelikumīgas vardarbības; veicot personas aizturēšanu vai novēršot aizturētas personas bēgšanu; apspiežot dumpi vai sacelšanos (*Ziemele, 2000*). Var secināt, ka tiesībām uz dzīvību ir izņēmuma gadījumi, kad šīs tiesības var ierobežot un pārkāpt. Ņemot vērā to, ka tiesības uz dzīvību normatīvajā regulējumā nav absolūtas, paša cilvēka gribēta nāve ir

iespējamais viens no izņēmumiem, kad tiesības uz dzīvību ir pieļauts pārkāpt, darbojoties paša cilvēka interesēs.

Latvijas Republikas Satversmes ievadā izcelts, ka “Latvija kā demokrātiska, tiesiska, sociāli atbildīga un nacionāla valsts balstās uz cilvēka cieņu un brīvību, atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības (..)”, un tās 95.pants paredz, ka valsts aizsargā cilvēka cieņu un godu (*Latvijas Republikas Satversme, 1922*). Turklāt ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas preambulā noteikts, ka visiem cilvēku sabiedrības locekļiem piemītošās pašcieņas tiesību atzīšana ir brīvības, taisnīguma un miera pamats pasaulē. Apvienoto Nāciju tautas Statūtos ir apliecinājušas ticību cilvēka pamattiesībām, cieņai un cilvēka personas vērtībai (*Vispārējā cilvēktiesību deklarācija, 1948*). Eiropas pamattiesību hartas 1.pants paredz, ka cilvēka cieņa ir neaizskarama. Tā ir jārespektē un jāaizsargā (*Eiropas Savienības pamattiesību harta, 2016*). Var secināt, ka iepriekš minētie normatīvie akti izteikti atzīst cilvēka cieņu kā vienu no cilvēka pamattiesībām. Autore uzskata, ka nepieciešams izvērtēt cilvēka tiesību uz nāvi neatzīšanu savstarpēji ar valsts pienākumu nodrošināt katra cilvēka cieņas ievērošanu, izpētot to savstarpējo atbilstību.

Satversmes tiesas priekšsēdētāja Ineta Ziemele 2019.gada 23.aprīļa diskusijā “Tiesības uz cienīgu nāvi” sniedza ieskatu Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē un citu valstu tiesiskajā regulējumā. Īpašu uzmanību viņa pievērta Eiropas Cilvēktiesību tiesā izskatītajām lietām: *Pretty v United Kingdom* (pieteikums Nr. 2346/02) un *Gross v. Switzerland* (pieteikums Nr. 67810/10). Abās lietās galvenais jautājums bija personu vēlme pārtraukt savu dzīvi, tādējādi veidojās cilvēktiesību “sadursme” starp tiesībām uz dzīvību un cieņpilnu dzīvi, kā arī pašnoteikšanās tiesībām, kas ir tiesību uz privāto dzīvi tvērumā. Runājot par izaicinājumiem cilvēktiesību jomā, Ineta Ziemele uzsvēra, ka visas cilvēktiesības ir savstarpēji saistītas un ka to starpā nepastāv hierarhija. Viņa uzsvēra, ka šādu vērtību sadursmi var atrisināt atbilstoši sabiedrības izpratnei par vērtībām, jo no tām izrietošais tiesiskais regulējums mainās, tas veidojas līdz ar sabiedrības attīstību. Ineta Ziemele teica, lai gan tiesiskais regulējums vēl nav rasts, un Latvijas sabiedrībā nav vēl notikusi diskusija par cieņpilnu nāvi, tāda diskusija noteikti ir jāveido. Visās Eiropas sabiedrībās šāda diskusija notiek. Citviet jau rasts sabiedrības konsensuss un līdz ar to tiesiskais noregulējums (*Ziemele, 2019*).

Būtisks jautājums ir – vai ar tiesību uz nāvi neatzīšanu netiek ierobežotas cilvēka tiesības uz cieņas nodrošināšanu. Cieņpilnas dzīves nodzīvošana ir saistīta arī ar iespēju “viegli aiziet”, īstenojot tiesības uz nāvi cilvēkiem, kuri ir neārstējami slimi un cieš gan fiziskas, gan morālas sāpes dzīvošanas dēļ.

Latvijas Universitātes profesors Dr. hist. Leo Dribins atzina, kad 1949.gadā dzima Vācijas Federatīvā republika, tās Konstitūcijas autori ilgi diskutēja – kādu no pilsoņa tiesībām likt pirmajā vietā? Ņēma vērā filozofa Karla Jaspersa domu, ka jāuzsver tās tiesības, kas pretējas totalitārisma, varmācībai un cilvēku pazemošanai. Tā tapa Vācijas Federatīvās republikas Satversmes 1.panta 1.paragrāfs: „Cilvēka cieņa ir neaizskarama. Visas valsts varas pienākums ir to respektēt un aizstāvēt.” Latvijā arī nerimtīgi jāaizstāv cilvēka cieņa. Latvijas Republikas Satversme to paredz un prasa. Tās 95.pants nosaka: ”Valsts aizsargā cilvēka godu un cieņu. Spīdzināšana, citāda cietsirdīga vai cieņu pazemojoša izturēšanās pret cilvēku ir aizliegta.” Likumībai ir jābūt cieņas pusē (*Dribins, 2005*). Vācija, kas ir viena no Eiropas Savienības valstīm, cilvēka cieņu atzina par pirmo starp pilsoņa tiesībām. Šāds cieņas nodrošināšanas pienākums ir noteikts starptautiskajos tiesību dokumentos un ir saistošs visām Eiropas Savienības valstīm, līdz ar to arī Latvijai.

Cilvēka cieņa ne tikai pieder pie pamattiesībām, tā ir arī pamattiesību faktiskais pamats. 1948.gadā pieņemtās Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas preambulā ir ietverta doma par cilvēka cieņu: “Atzīdama, ka visiem cilvēku sabiedrības locekļiem piemītošās cieņas un viņu vienlīdzīgo un neatņemamo tiesību atzīšana ir pamats brīvībai, taisnīgumam un mieram visā pasaulē...”. Eiropas Savienības Tiesa 2001.gada 9.oktobra spriedumā lietā C-377/98 *Nīderlande/Eiropas*

Parlaments un Padome, Recueil, 2001., I-7079. lpp., 70. līdz 77. punktā apstiprināja, ka cilvēka pamattiesības uz cieņu ir Savienības tiesību sastāvdaļa (*Eiropas Savienības Tiesas spriedums, 2001., Nr. C-377/98*). Tādējādi nevienam no šajā Hartā ietvertajām tiesībām nevar izmantot, lai aizskartu citas personas cieņu, un cilvēka cieņa pieder pie šajā Hartā ietverto tiesību būtības. Tādēļ tā jārespektē, pat ja kādas no tiesībām būtu jāierobežo (*Eiropas Savienības pamattiesību harta, 2016*). Autore secina, ka no šī skaidrojuma viedokļa cilvēka cieņa ir vissvarīgākā tiesība, kuru jānodrošina cilvēka labklājībai, jeb tā ir visu citu tiesību pamats. Ņemot vērā šo Eiropas pamattiesību hartas 1.panta skaidrojumu, var interpretēt, ka arī tiesības uz dzīvību varētu tikt ierobežotas, lai nodrošinātu cilvēka cieņas aizsargāšanu.

Katru gadu Latvijā tiek izdarīts ievērojams skaits mākslīgo abortu. Piemēram, 2017.gadā notikuši 6599 aborti, 2015.gadā - 4802 mākslīgie aborti, 2014.gadā - 5318, 2013.gadā - 5557, 2012.gadā - 6197, savukārt, piemēram, 2009.gadā Latvijā tika veikts 8881 mākslīgais aborts (*Ziņu aģentūra LETA, 2018*). Šāds grūtniecības pārtraukšanas skaits rādītājs ir nopietns un problemātisks. Ņemot vērā to, ka grūtniecības pārtraukšanas gadījumā “potenciālajai dzīvībai” nav iespējas izteikt vēlmi nomirt vai aizstāvēt tiesības uz dzīvi, bet viņa vietā izvēli pieņem māte, autore uzskata, ka nepieciešams apskatīt abortu situāciju no cilvēktiesību viedokļa un salīdzināt to ar tiesībām uz nāvi, kad cilvēks pats izsaka vēlmi nomirt.

Grūtniecības pārtraukšanas gadījumā nepiedzimušajam bērnam nav iespēju izteikt savas tiesības uz dzīvību, to vietā lemj māte. Turklāt, lai veiktu mākslīgu abortu, grūtniecei savs lēmums nav jāpamato ne ar kādiem apstākļiem. Turklāt personu tiesību uz nāvi gadījumā, cilvēkam ir tiesības uz “vieglu nāvi” tikai tajos gadījumos, kad tas ir neārstējami slims un vēlas atbrīvoties no ciešanām un izbeigt dzīvi cienīgi, pēc paša cilvēka vēlmes. Grūtniecības pārtraukšanu Latvijā regulē 2003.gada 1.novembra Ministru kabineta noteikumi Nr.590 “Grūtniecības pārtraukšanas organizatoriskā kārtība”. Turklāt Latvijas Republikas normatīvajā regulējumā nav neviena normatīvā akta, kurš regulē cilvēka tiesības uz nāvi. Ņemot vērā iepriekš minēto, Latvijas Republikas normatīvajos aktos ir atkāpes no Latvijas Republikas Satversmes un starptautiskajos tiesību dokumentos ietvertajām tiesībām uz dzīvību. Tas nozīmē, ka šīs tiesības nav absolūtas un ir iespējams diskutēt par tiesību uz nāvi atzīšanu konkrētos gadījumos, lai nodrošinātu cilvēku cieņas ievērošanu.

Sabiedrības iniciatīvu portālā Manabalss.lv 2017.gadā sāka parakstu vākšana, lai legalizētu eitanāziju. Kā iniciatīvas Par labu nāvi pieteicējs norādīts Pēteris Buks. Iniciatīvas mērķis ir eitanāzijas legalizēšana Latvijā. «Eitanāzija ir ar nolūku izraisīta otra cilvēka nāve ar mērķi atvieglot nenovēršamas un neatgriezeniskas viņa sāpes un ciešanas. Tā tiek pielietota, ja neārstējami slims cilvēks cieš neizturamas sāpes vai arī ir dziļā bezapziņā bez cerībām uz atlabšanu, un tā dod iespēju cilvēkam cieņpilni beigt savu dzīvi, nekļūstot par apgrūtinājumu sev un citiem. Aktīvā eitanāzija ietver nāvējošu substāncu vai citu nāvējošu līdzekļu izmantošanu. Parasti tā ir kādas letālas injekcijas ievadīšana cilvēka organismā. Aktīvās eitanāzijas un ārsta asistētas pašnāvības atļaušanas ieguvums būs iespēja neārstējami slimiem cilvēkiem brīvprātīgi pārtraukt savas ciešanas,» savu pārliecību pauž Pēteris Buks (*Baltic News Network, 2017*).

Šobrīd ir savākti 7 820 paraksti par labu eitanāzijas legalizēšanai. Ja tiks savākti vēl 2 180 paraksti, sasniedzot kopējo skaitu 10 000 apmērā, tad šāda iniciatīva būs jāizskata Saeimā, lemjot par iespēju legalizēt eitanāziju likumdošanas līmenī (*Manabalss, 2017*). Autore secina, ka Latvijas sabiedrība aktīvi iesaistās jautājumā par tiesību uz nāvi atzīšanu likumdošanas līmenī. Ir savākta lielākā daļa no vajadzīgajiem parakstiem, lai Saeima izskatītu šo jautājumu. Turklāt pie šīs iniciatīvas raksta minēta aktuāla informācija, ka Spānija un Portugāle aktīvi virza likumprojektu par eitanāzijas legalizēšanu uz apstiprināšanu parlamenta augšpalātā un Senātā. Tātad arī citas Eiropas Savienības valstis aktīvi veic darbības, lai tajās tiktu atzītas tiesības uz nāvi.

Brīvprātīga eitanāzija respektē personas izvēles brīvību. Autore uzskata, ka Latvijas Republikai ir jāizvērtē nepieciešamība aktīvi sākt diskutēt par šo cilvēka tiesību savstarpējo mijiedarbību un atbilstību, apskatot iespēju atzīt tiesības uz nāvi normatīvā regulējuma līmenī, tādējādi nodrošināt cilvēku tiesību uz cieņu ievērošanu.

Secinājumi un priekšlikumi

Cilvēka tiesības uz nāvi ir brīvprātīgas eitanāzijas atzīšana, īstenojot to uz personas pieprasījumu, kas vēlas sevi nonāvēt un atbrīvot no lielām ciešanām, kad dzīves turpināšana cilvēkam ir pazemojums.

Tiesību uz nāvi ideju filozofi sāka apspriest jau Senajos laikos piespiedu eitanāzijas kontekstā. Viduslaikos dominēja atzinums, ka cilvēkam netiek nodarīts kaitējums, ja tas īstenots pēc paša brīvprātīgas piekrišanas. Jaunajos laikos atzīts, ka tiesības uz nāvi ir tikpat dabiskas kā tiesības uz dzīvību. Taču visos laika periodos eitanāzijas veikšanu attiecināja tikai uz neārstējami slimiem cilvēkiem. Mūsdienās dažas Eiropas Savienības valstis atzīst personas tiesības uz nāvi. Turklāt šim aspektam ir tendence pieaugt, šobrīd notiek diskusijas arī citās valstīs par eitanāzijas legalizēšanu, lai nodrošinātu cilvēkiem pamattiesību – tiesības uz cieņu.

Apskatot cilvēka tiesību uz cieņu obligāto raksturu un tiesību uz nāvi neatzīšanu, novērojama sadursme starp tiesībām uz dzīvību un cienīgas dzīves noslēgumu, viegli nomirstot. Ir atzīts, ka starp cilvēktiesībām savā starpā nepastāv hierarhija un tās visas ir līdzvērtīgas. Taču Eiropas pamattiesību hartas skaidrojumā izceltas cilvēka tiesības uz cieņu un atzīts, ka tas ir cilvēktiesību pamats un ka tiesības uz dzīvību, tāpat kā jebkuras citas cilvēka tiesības, var tikt ierobežotas, lai tiktu nodrošināta cilvēka cieņas ievērošana.

Autore nonāca pie secinājuma, ka cilvēka tiesības uz dzīvību nav absolūtas un ir būtiski nodrošināt cilvēkiem tiesības uz cieņu. Konstatēta nepieciešamība novērst cilvēka tiesību uz cieņu neievērošanu, ļaujot cilvēkiem cienīgi nomirt, izbeidzot ciešanas neārstējami slimām personām.

Ņemot vērā iepriekš minēto, autore piedāvā papildināt Latvijas Republikas Satversmi ar 93.¹ pantu šādā redakcijā:

“Ikvienam, kuram dzīve sagādā ciešanas un fiziskas sāpes neārstējamas slimības dēļ, ir tiesības uz paša gribētu cienīgu nāvi, lūdzot medicīnisku palīdzību nomirt.”

Izmantotie avoti un literatūra

1. *Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija* (04.11.1950.). Eiropas Padomes starptautiskais tiesību dokuments. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_LAV.pdf
2. *Eiropas Savienības pamattiesību harta* (07.06.2016.). Eiropas Parlamenta, Padomes un Komisijas harta Nr. 2016/C 202/02. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=LT>, sk. 28.04.2020.
3. *Latvijas Republikas Satversme* (07.11.1922.). LR likums ar groz. līdz 01.01.2019. <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme>, sk. 04.05.2020.
4. *Vispārējā cilvēktiesību deklarācija* (10.12.1948.). Apvienoto Nāciju Organizācijas starptautiskais tiesību dokuments. <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/tiesibu-akti/ano-dokumenti/ano-vispareja-cilvektiesibu-deklaracija>, sk. 28.04.2020.
5. Baltic News Network (2017). *Latvijā uzsāk parakstu vākšanu, lai legalizētu eitanāziju*. <https://bnn.lv/latvija-uzsak-parakstu-vaksanu-lai-legalizetu-eitanaziju-216762>, sk.24.04.2020.
6. Binding, K., Hoche, A. (1920). *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens, ihr Mass und ihre*. University of Michigan Library.
7. Dribins, L. (2005). *Cilvēka cieņa ir neaizskarama*. <http://providus.lv/article/cilveka-cienu-ir-neaizskarama>, sk. 20.04.2020.
8. Eiropas Savienības Tiesas 2001.gada 9.oktobra spriedums lietā Nr.C-377/98 *Nīderlande/Eiropas Parlaments un Padome*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:61998CJ0377>, sk. 23.04.2020.

9. Gabrieljans, A. (2015). Eitanāzijas ģenēze valsts un tiesību evolūcijā. *Administratīvā un Kriminālā Justīcija*, 1 (70), 11.-19.lpp. <http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/article/view/4320/4305>, sk. 21.04.2020.
10. ManaBalss (09.03.2017.). *Par labu nāvi - eitanāzijas legalizēšana*. <https://manabalss.lv/par-labu-navi/show>, sk. 17.04.2020.
11. Nortona, A.L. (sast.), (1999). *Ideju vārdnīca*. Rīga: Apgāds "Zvaigzne ABC". 596 lpp.
12. Platons (1982). *Valsts*. Rīga: Apgāds "Zvaigzne ABC". 183 lpp.
13. ProCon.org (2020). *Euthanasia & Physician-Assisted Suicide (PAS) around the World*. Retrieved 25.03.2020 from <https://euthanasia.procon.org/euthanasia-physician-assisted-suicide-pas-around-the-world/>
14. Rubenis, A. (1996). *Ētika XX gadsimtā*. Rīga: Apgāds "Zvaigzne ABC". 223 lpp.
15. Spektors, A. (sast.), (2020). *Eitanāzija*. <https://tezaurs.lv/#/sv/eitanazija>, sk. 15.04.2020.
16. Ziemeļe, I. (2000). *Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā*. Rīga: SIA "Izglītības solī". 409 lpp.
17. Ziemeļe, I. (2019). *Brīvs cilvēks brīvā valstī ir vislielākais dzinējspēks*. <https://www.satv.tiesa.gov.lv/press-release/i-ziemele-brivs-cilveks-briva-valsti-ir-vislielakais-dzinejspeks/>, sk. 04.05.2020.
18. Ziņu aģentūra LETA (2018). *Statistika: Mākslīgi veikto abortu skaits Latvijā nošokēs*. <https://nra.lv/latvija/252637-statistika-maksligi-veikto-abortu-skaits-latvija-nosokes.htm>, sk.24.04.2020.
19. Рязанцев, С. (1994). *Философия смерти*. Санкт-Петербург: АО "СПИКС". 318 с.

Summary

The humans right of death is a recognition of a voluntary euthanasia, regarding persons will to end their life and stop the suffering due to unbearable pain, that causes thought that living further is a humiliation.

Philosophers began to discuss the idea of the right to death in ancient times in the context of forced euthanasia. In middle Ages, the prevailing opinion was that a person is not harmed if it is preformed voluntarily. In modern times, the right to death has been recognized as natural as the right to life. However, euthanasia has always been recognised as an option only for terminally ill people.

Looking at the human right to dignity and non-recognition of the right to death, there is a clash between the right to life and a dignified life. It is recognized that there is no hierarchy between human rights and they all are equal. However, the interpretation of the European Charter of Fundamental Rights emphasizes the human right of dignity and recognizes that it is a fundamental human right and the right to life mentioned in international legal instruments are not absolute and there are cases when it is permitted to restrict them. The right to life, like any other human right, may be restricted in order to ensure respect for human dignity.